

Preek gehouden op 21 november 2021
in de Westerkerk Amsterdam
Psalm 23
door ds. Herman Koetsveld

Wat is het dragende geheim van ons leven? Wij, mensen voor een tijd en een plaats. Met die ene nooit te ontkennen of te omzeilen zekerheid: het moment dat je je laatste adem uitblaast komt hoe dan ook dichterbij. Maar in die tussentijd tussen geboorte en sterven, levenstijd dus, waarom leef je? Waarvan leef je? Waartoe leef je? Het zijn de vragen die altijd al gesteld zijn en die altijd gesteld zullen worden. Vandaag lezen we een Psalm met een antwoord. Een Antwoord met een hoofdletter.

Want Psalm 23 draagt het geheim van het leven met zich mee. Een geheim zo kostbaar en zo uniek. Als je de woorden met een zekere afstand leest, dan is helemaal niet duidelijk wat dat geheim zou kunnen zijn. Een min of meer idyllisch plaatje wordt geschetst: een herder met een kudde, groene weiden, rustige wateren. En even later een ander beeld, ook al om met plezier naar te kijken: een volle tafel, met een volmaakte persoonlijke verzorging, een sfeer van goedheid, vriendschap en overvloed.

Is de idylle van de herder met de kudde, is het beeld van de overvloedige tafel met alles erop en eraan, is dat het geheim van de psalm? Lezen we het daarom keer op keer, daar waar mensen met persoonlijk verlies te maken hebben? De idylle, de droom, als pleister op de o zo pijnlijke wond?

De uitleggers van de Psalm maken het ons duidelijk: eigenlijk kent de psalm geen moeilijkheden. Er zijn nauwelijks dingen die niet te begrijpen of moeilijk te verstaan zouden zijn. Kortom, qua tekst is het allemaal nogal eenvoudig. En toch zit er achter, onder, in en door die eenvoud een onvermoede diepgang. Onvermoed, maar wel ervaren, anders wordt deze tekst niet telkens gelezen.

De puzzelaars onder de uitleggers, de liefhebbers van turven en tellen zijn aan het werk gegaan. Al heel lang geleden trouwens. En ze ontdekten iets dat je in een Nederlandse vertaling nooit zult ontdekken. Maar in de hebreeuwse tekst is er sprake van een bijna volmaakte symmetrie. Het eerste vers correspondeert met het laatste, de tweede met de voorlaatste enz. En ze telden de woorden van het eerste deel: 26 woorden. En ze telden de woorden van het tweede deel: kijk nou toch, ook 26 woorden.

En 26, dat is het getal van de onvertaalbare Godsnaam: 'Ik ben'. En kijk, precies in het midden blijven er drie woorden over. Gij bij mij. Achter de eenvoud van de gekozen woorden zit een grootse literaire vorm van volmaakt evenwicht, met als hart waar alles naartoe stroomt en van waaruit alles ontspringt: Gij bij mij - de Godsnaam naar jezelf, naar je ziel toegezongen.

Het is niet de idylle, het is de Aanwezige die bezongen wordt. Van begin tot eind, maar vooral vanuit het centrum naar het begin en vanuit het centrum naar het eind. Met terugwerkende kracht en met vooruitgrijpende hoop.

'De Ene is mijn herder, mij zal niets ontbreken.' Psalm 23 komt na Psalm 22. Weet je nog, die psalm die Jezus citeert in zijn stervensuur: 'mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?' Die woorden resoneren door in psalm 23: 'Ook als ik moet gaan door een dal vol schaduw van de dood'. Psalm 23 is geen idylle, het is geen droom. Maar het is de neerslag van een ingrijpende ervaring van een mens die weet van de diepten van het leven.

Een leven als door de woestijn heen. Dwars door de dreiging van leegte, van bitterheid, van pijn, van verlies, van niet-weten, van geen enkele garantie, van intense beleefde kwetsbaarheid, kortom van godverlatenheid. Mooier kunnen we het niet maken. De Bijbel doet nergens een poging om de pijn toe te dekken, weg te poetsen, of te ontkennen. Integendeel. Niets blijft je bespaard.

Maar op die tocht door de leegte, door pijn en gemis, die zo vaak een uittocht uit eerder veronderstelde zekerheden blijkt te zijn, daar is die ongekende ervaring van de Aanwezigheid. Daar klinken onvermoed en onverwacht woorden van richting en leven. Daar krijgt de Aanwezige de gestalte van Een die leidt, die vooruitgaat, die mee zoekt naar bronnen en naar plaatsen van hoop en troost en leven. De Eeuwige als een herder. Zoekend, leidend, beschermend. Zo goed en zo kwaad als dat gaat. De Eeuwige is mijn herder.

Telkens de hele Schrift door, tot in de visioenen van Openbaring licht dat beeld op. Niet om van je eigen verdriet en wanhoop weg te kunnen vluchten, maar om je er bij te bepalen dat je ondanks alle pijn en gevaar en risico's onderweg toch op weg kunt blijven gaan. Er dwars doorheen. Nooit wetend waar je precies uit zal komen. Maar in een groeiend besef die weg niet alleen te gaan. En ook niet doelloos te gaan. Drie woorden. Gij bij mij. Een lied dat van voor naar achter, van buiten, maar vooral van binnen de drager is van de Naam. Ik ben erbij.

Het beeld van de overvloedige maaltijd vormt het tweede deel. Zoals het beeld van de herder met zijn schapen het gevaar van het donkere dal heeft, zo wordt het beeld van de maaltijd bedreigd doordat er gegeten wordt tegenover de vijanden, de tegenstrevers, de alles-onderuit-halers. De hekelaar, vertaalt iemand. Zij zijn er

altijd. Het is er altijd. Het leven is altijd een bevochten, een aangevochten bestaan. Zijn het niet jouw medemensen die zich dreigend of bedreigend tegenover je opstellen, dan is het wel een virus dat zonder onderscheid des persoons ons hele persoonlijke en maatschappelijke samenleven onderuit haalt. En alles daar tussenin.

De dichter weet het. Wij weten het. Beiden worden benoemd. De overvloed met de dank - de vijand en de dreiging. Maar het eerste zal de overhand krijgen, zo gelooft hij. In het donker toont zich het licht. In de leegte openbaart zich de Aanwezige. In de beklemmende stilte wordt de stem gehoord. In de chaos ontstaat een nieuwe schepping.

Dat te zien, is zien vanuit het hart, Gij bij mij. En daarom besluit de dichter zijn leven in dat perspectief te zetten: goedheid en vriendschap, dat valt mij ten deel, heel mijn leven, als ik het zo zie.

En dan volgt een laatste zin met de enige vertaalkwestie. Een kleinigheid zou je zeggen. 'Ik zal in het huis van de Ene *verblijver*, zegt de ene traditie. Maar een andere, oudere traditie leest het zo: '*terugkeren* mag ik in het huis van de Ene'. Verblijven versus terugkeren.

Ik kies de tweede optie. Vanwege dezelfde beweging in het eerste deel: 'mijn levenskracht doet Hij terugkeren'. En zo gelezen ontstaat er een prachtige beweging: op jouw levenstocht geeft God je telkens je levenskracht terug als Hij je meevoert, leidt naar de plekken van bestaan, van hoop, van liefde, van rust. De Eeuwige is de kracht die doet terugkeren, die jou daar brengt waar je ziel van ervaart.

Maar hier, aan het einde van dit gedicht van volheid, maak jijzelf ook die beweging: naar God, naar zijn huis. En zij die ons zijn voorgegaan, zij hebben op hun manier die beweging In God gemaakt. Met hen zijn en blijven wij verbonden. Met hen gaan wij die weg. De Eeuwige doet ons de levensadem terugkeren. En wij keren terug naar zijn huis. In lengte van dagen, zegt de dichter erbij.

Drie woorden van vertrouwen in leven en in sterven:
alles daar naartoe - alles daar vanuit - als het hart - drie woorden
Gij bij mij. Godzijdank! Amen!